

Openingstekst: Spreuken 1: 1-7 NBV 21

Hier volgen de spreuken van Salomo, zoon van David en koning van Israël. Ze bieden wijsheid en zijn een leidraad in het leven, verdiepen het inzicht en bevatten wijze lessen over recht, rechtvaardigheid en eerlijkheid. Ze vormen het ongeoefende verstand en geven de jeugd kennis en bezonnenheid. Laat wie wijs is goed naar deze spreuken luisteren en nog wijzer worden. Laat wie verstandig is meer en meer de vaardigheid verwerven deze spreuken en diepzinnigheden te begrijpen, deze woorden en scherpzinnigheden van de wijzen te doorgronden. Het begin van alle kennis is ontzag voor de Eeuwige; alleen een dwaas veracht wijsheid en wijst vermaning af.

Lezing: Spreuken 5: 15 – 23

Drink water uit je eigen put,
ga naar de stromen van je eigen bron.
Je wilt toch niet dat ze de vrije loop krijgen
en de pleinen overstromen?
Ze zijn van jou, van jou alleen,
laat niemand anders ervan drinken.
Moge je bron gezegend zijn,
moge de geliefde van je jeugd je vreugde geven.
Ze is zo lieflijk als een hinde, bekoorlijk als een ree.
Je mag je telkens laven aan haar borsten,
je kunt eindeloos verzinken in haar liefde.
Waarom, mijn zoon, zou je dan dwalen bij een vreemde vrouw,
je vlijen aan de borsten van zo'n afgedwaalde?
De Eeuwige ziet alle wegen die een mens bewandelt,
al zijn stappen slaat Hij gade.
Wie kwaad doet, zet voor zichzelf een val,
hij raakt verstrikt in de koorden van zijn zonde.
Omdat hij wijze lessen negeert,
verdwaalt hij in zijn eigen dwaasheid
en wacht hem de dood.

Overweging

'Wijsheid komt voort uit het vermogen de complexiteit van de werkelijkheid te zien' een uitspraak van de Israëliische schrijver Harari. In onze tijden van polarisatie en radicalisering is dat precies wat er nog wel eens aan ontbreekt: het vermogen om de complexiteit van de werkelijkheid te doorzien. Koning Salomo stond er om bekend dat hij bij ingewikkelde kwesties een verstandig besluit nam. Het bekendste voorbeeld is het verhaal over twee vrouwen die samenwonen en ieder een baby krijgen. Als het ene kind sterft, beweren beide vrouwen de moeder van de levende baby te zijn. Salomo stelt voor om het levende kind doormidden te snijden met zijn zwaard, zodat ze ieder de helft krijgen. U snapt: de echte moeder protesteert, zij geeft haar kind liever weg dan dat het gedood wordt. Zo komt Salomo achter de waarheid en geeft het kind aan zijn moeder.

Een vergelijkbaar verhaal over Salomo gaat over een man met twee hoofden en vier ogen. Hij had een vrouw en zeven zonen, waarvan er één ook twee hoofden en vier ogen had. Toen hij stierf, wilden de zes zonen met één hoofd de erfenis keurig in zevenen delen, maar de zoon met twee hoofden wilde een dubbel erfdeel. Salomo liet die zoon bij zich komen en zei: 'Als het ene hoofd merkt wat ik met het andere doe, dan is het één persoon. Zo niet, dan zijn het twee personen.' Hij liet heet water brengen en goot het over het ene hoofd. De man begon te kermen: 'Heer koning, wij sterven, wij sterven!' waarna Salomo concludeerde dat de twee hoofden bij één persoon hoorden, die dus recht had op één erfdeel.

Het hele volk was onder de indruk van Salomo 's *vermogen* om in ingewikkelde situaties mensen hun recht te geven. Want regels en wetten geven niet altijd een klip en klare oplossing, er is wijsheid nodig om ze toe te passen, ook bij ons. Zo leerde ik van Paul van Amersfoort dat het vak van juristen rechtsgeleerdheid heet, het is geen wetenschap, meer een zoektocht naar de beste interpretatie. Iedereen die wel eens bij een notaris is geweest vanwege een ingewikkeld testament, kan er van mee praten, wat is de juiste uitleg van de tekst? Daar zijn de geleerden het niet altijd over eens.

Joodse geleerden debatteren daar eindeloos over: wat betekenen de wetten in de praktijk, hoe kan je mensen recht doen, zijn er uitzonderingen en kan je het ook anders begrijpen – als je er een ander licht op laat schijnen. Wijsheid als lamp voor de Thora. Die discussies zijn opgeschreven in de Talmud, daarin wordt een bijbeltekst uitgelegd, en meteen daarachter staat dan: 'davar acheer', een andere zaak, een andere uitleg. Om niet te gauw te denken: o, ik snap het, het zit zus of zo. Het idee daarachter is om niet alleen door je eigen bril kijken.

Die wijsheid ontbreekt nog wel eens in de politiek, als politici koste wat kost hun eigen interpretatie vast willen houden, zonder ruimte voor een ander licht op dezelfde zaak, zelfs als het ten koste gaat van medemenselijkheid. Zoals nu gezocht wordt naar juridische mogelijkheden om het strengste beleid ooit uit te voeren. Men mist het vermogen om de complexiteit van de werkelijkheid te zien. Ook veel wereldleiders in onze tijd missen dat vermogen, en kijken alleen door hun eigen bril – waarmee ze vele slachtoffers maken.

Het zoeken naar een andere interpretatie of uitleg is wezenlijk in de joodse traditie. Want, zo staat in psalm 62:12 *één (woord) heeft God gesproken, en als twee (woorden, zaken) heb ik dit gehoord*. Het is een aansporing om te blijven zoeken naar 'een andere uitleg'. Hoe kom je die op het spoor? Daar heb je een leraar voor nodig, die laat zien wat heel concreet wijsheid is, zoals Salomo deed. Of door samen de wijze lessen te bestuderen uit het boek Spreuken, de lessen over recht, rechtvaardigheid en eerlijkheid. Spreuken is geen wetboek, je vindt geen ge- of verboden, 'je zult' of 'je mag niet' – nee, de toon is vermanend, het zijn raadgevingen gebaseerd op de levenservaring van de schrijvers. Het boek is een oproep om goede keuzes te maken, om God te vertrouwen en de traditie te eerbiedigen. Elk alternatief voor die levenshouding zal tot niets leiden.

Anders dan de profeten is Spreuken niet gericht tot de gemeenschap, het volk Israël, maar tot elk individu. Dat maakt het universeler - geen teksten over de bouw van de tempel, het houden van feesten, joodse rituelen, de komst van de Messias of de terugkeer van het volk Israël naar Sion. Ook anders dan Mozes, die leert dat een overtreding van het individu gevolgen heeft voor de gemeenschap, en omgekeerd, als het volk trouw is aan God, heeft elk individu er voordeel van. Ook dit principe vinden we niet terug in Spreuken.

Spreuken is alleen tot het individu, ook tot ons, gericht. Jouw daad maakt jou gelukkig of ongelukkig: wat je doet, komt in andere vorm bij jezelf terug.

Wie goed doet, goed ontmoet. Het kwaad straft zichzelf.

Spreuken 5: 'wie kwaad doet, zet voor zichzelf een val, hij raakt verstrikt in de koorden van zijn zonde. Omdat hij wijze lessen negeert, verdwaalt hij in zijn eigen dwaasheid en wacht hem de dood.'

Dus geen "je zult niet...", maar "wie zo doet, zal ..." (de gevolgen moeten dragen).

De Hebreeuwse naam van het boek Spreuken is Misjlé, dat komt van masjal, dat betekent vergelijken, of lijken op. Een masjal kan een gezegde zijn (zo moeder, zo dochter) of een gelijkenis, zoals Jezus ze ook vertelde, de barmhartige Samaritaan als uitleg van het gebod 'heb je naaste lief als jezelf'.

Onze tekst, Spreuken 5, gaat over put en bron, ik geef u een eerste (eenvoudige), een tweede (metaforische) en een derde uitleg daarvan.

Het gaat over verleidingen, een overspelige echtgenote die haar argeloze minnaar lokt met misleidende woorden. De zogeheten "eenvoudige uitleg" is een vermaning met betrekking tot het zevende gebod: pleeg geen echtbreuk. Geniet van de vrouw die je trouwde, drink water uit je eigen put.

Een tweede metaforische uitleg is dat dit een waarschuwing is tegen afgoderij, de 'vreemde vrouw' als zinnebeeld van de verlokking van het kwaad. Een overtreding van het eerste gebod: je zult geen andere goden hebben dan de Eeuwige. Ga naar stromen van je eigen bron. Waarom zal je je vlijen aan de borsten van een vreemde?

Een derde uitleg van put en bron leert ons dat een put alleen regenwater vast houdt dat er van buitenaf in is gelopen. Een bron doet water uit onbekende diepte opborrelen.

Put en bron zijn dan beeld van een leerproces: eerst drinkt een leerling uit een regenput, en kan alleen reproduceren wat ie van anderen in de eigen omgeving heeft geleerd, het regenwater. Drink water uit je eigen put, zoek een leraar in de buurt, die niet al te geleerd is. Als die je niets nieuws meer kan leren, ga je op zoek naar een andere leraar, en zo steeds verder.

Tot er in jezelf een bron ontstaat van nieuwe inzichten, ga dan naar stromen van je eigen bron. Dat is het begin van wijsheid en daarmee ontstaat, in de woorden van Harari, het vermogen om de complexiteit van de werkelijkheid te zien. Daar kunnen anderen dan weer van leren.

Drie interpretaties van deze tekst: pleeg geen echtbreuk, bega geen afgoderij, zoek een wijze leraar. We hoeven niet te kiezen, we kunnen van alle drie iets leren, want:

Eén heeft God gesproken, en als twee (of drie, of meer) heb ik dit gehoord.

Ik wens ons wijsheid toe om samen te leren door vragen te blijven stellen, goed naar elkaar te luisteren en ruimte te zoeken om er een ander licht op te laten schijnen. Laat die wijsheid de basis zijn om met elkaar gemeenschap, ekklesia te zijn.

Amen

Slottekst: van Martin Buber

Niet het onderwezene voedt op, maar de onderwijzer. De goede leraar voedt op met zijn spreken en met zijn zwijgen, tijdens de lessen en in de pauzes, in het terloopse gesprek, alleen al door zijn aanwezigheid. Hij moet alleen een werkelijk levend mens zijn en hij moet werkelijk voor zijn leerling present zijn, hij voedt op door contact.

Ekklesia Leiden
Rapenburg 100
2311GA Leiden
www.ekklesialeden.nl
info@ekklesialeden.nl